

В. В. ЗАСАНСЬКИЙ

БОРІТЬБА ЗА СТВОРЕННЯ СОЦІАЛІСТИЧНИХ ВИРОБНИЧИХ ВІДНОСИН У ПРОМИСЛОВОСТІ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

I

Марксизм-ленінізм вчить, що економічною основою соціальної революції є конфлікт між новими продуктивними силами і старими виробничими відносинами.

Як відомо, розвиток капіталізму створює лише передумови для встановлення соціалістичних виробничих відносин. Соціалістичні виробничі відносини не зароджуються подібно до капіталістичних виробничих відносин в надрах старого суспільства і не можуть скластися на базі панування приватної власності. Вони виникають лише після перемоги соціалістичної революції, яка ліквідує приватну власність і встановлює суспільну власність на засоби виробництва. Ця своєрідність виникнення соціалістичних виробничих відносин пояснюється, насамперед, тим, що перехід від капіталістичної форми власності до соціалістичної передбачає ліквідацію всякої експлуатації людини людиною і перетворення засобів виробництва у надбання всього суспільства, що не може бути здійснене при капіталізмі.

Марксистсько-ленінське вчення про створення соціалістичних виробничих відносин, практика і досвід будівництва соціалізму в нашій країні мають велике значення для робітничого класу всього світу в його боротьбі за створення соціалістичних форм власності і відносин товариського співробітництва та взаємодопомоги вільних від експлуатації людей.

Про це свідчать і факти з історії революційної боротьби робітничого класу Західної України.

Західноукраїнські трудящі протягом багатьох років вели наполегливу боротьбу за визволення з-під гніту буржуазно-поміщицької Польщі, за возз'єднання з Радянською Україною.

В тяжкий час панування польських магнатів робітники Дрогобича, Львова, Борислава та інших міст Західної України, керовані Комуністичною партією Західної України, неодноразово повставали, відстоюючи свої національні і соціальні права. Про це, зокрема, свідчать революційні події 1932 р. у Бориславі, зв'язані з вибухом газу на фабриці «Газоліна». Десять днів робітники фабрики «Газоліна» тримали підприємство в своїх руках. Вони вимагали від адміністрації по-

дання допомоги потерпілим і їх родинам, підвищення заробітної плати, поліпшення умов праці¹.

Як відомо, страйки робітників, виступи селян, демонстрації безробітних під керівництвом профспілкових організацій, очолених комуністами, не припинялись на Західній Україні аж до другої світової війни. Але в умовах панської Польщі виступи трудящих всіляко придушувалися.

Напад гітлерівської Німеччини на Польщу у 1939 р. привів до значних змін у міжнародних відносинах.

Буржуазно-поміщицька Польща з її терористичною диктатурою виявила у війні з Німеччиною всю свою внутрішню неспроможність і явну нездатність перемогти ворога. Трудящі Польщі і Західної України були кинуті напризволяще. В цих умовах Радянський уряд прийняв історичне рішення про подання допомоги братам-українцям і братам-білорусам.

Звістка про це рішення Радянського уряду була з великою радістю зустрінуто трудящими західноукраїнських земель. По всій Західній Україні посилювався очолений комуністами масовий революційний рух за соціальне і національне визволення, за встановлення диктатури пролетаріату і возз'єднання з Українською РСР. Незважаючи на те, що компартія Західної України за рішенням Виконавчого комітету Комуністичного Інтернаціоналу в 1938 р. була розпущена (як потім виявилось, необгрунтовано), комуністи різних національностей Польщі виступали єдиним фронтом, використовуючи профспілкові організації у боротьбі проти фашистської диктатури.

На фабриках, заводах, у поміщицьких маєтках був встановлений робітничий контроль ще до того, як на поневолені землі прибули визвольні радянські війська. На численних мітингах робітники обирали свої контрольні органи. Значну кількість контрольних комісій очолювали комуністи-підпільники, комсомольці, профспілкові діячі, представники прогресивної інтелігенції, які користувалися великим довір'ям і авторитетом серед трудящих. На контрольні робітничі органи покладалася відповідальність за збереження устаткування на підприємствах і майна, яке ще перебувало в руках власників-капіталістів. Це було викликано тим, що значна частина підприємців, відчуваючи нетривкість свого панівного становища, ставала на шлях саботажу, диверсій проти робітничого класу.

Робітничий контроль був встановлений на багатьох підприємствах західноукраїнських міст. Наприклад, робітники друкарні «Полонія» у Жовкві, очолені комуністами, організували контроль за збереженням майна, покинутого власником друкарні, який у перші дні війни виїхав за кордон. Профспілкова організація львівських поліграфістів на чолі з комуністами організувала робітничий контроль і в друкарні Якова Вільнера, а також у друкарні капіталіста Івана Тиктора у Львові, що роками отруював свідомість народних мас зрадницькими націоналістичними виданнями. За допомогою контрольної комісії робітники вжили необхідних заходів по збереженню майна цих підприємств².

Робітничому комітетові, створеному на підприємстві акційної спілки «Атлас» в м. Львові, було доручено зберегти майно і відшукати управляючого, який забрав гроші з фабричної каси, залишивши робітників без заробітної плати. Всі справи, зв'язані з виробництвом і суспільним розподілом продуктів, повинні були вирішуватись робітничим контро-

¹ Львівський обласний державний архів (ЛОДА), ф. 102, оп. 1, арк. 135.

² ЛОДА, ф. Р-221, оп. арк. 39.

лем, обраним у складі 5 чоловік. До налагодження нормальної роботи підприємства був притягнений весь колектив робітників. Робітничий контроль, організуючи роботу підприємства, переборював тимчасові труднощі, стежив за збереженням майна, яке перейшло фактично до рук народу¹.

На багатьох підприємствах органи робітничого контролю не тільки займались збереженням народного добра, але й встановлювали суворий контроль за виробництвом, розподілом, споживанням продуктів і за фінансами, піднімали активність народних мас, були організаторами боротьби трудящих за встановлення радянської влади на західноукраїнських землях. Наприклад, під керівництвом профспілкової організації львівських поліграфістів, очоленої комуністами, було встановлено контроль робітників в друкарні ім. Осолінських, у друкарні спілки «Слово» в м. Львові. Тут робітничий контроль ввів 8-годинний робочий день, взяв під охорону все майно і поновив на роботі поліграфістів, які були звільнені за участь у страйках і активні виступи проти антинародної політики кліки Мосьціцького і Ридз-Смігли, що вислужувалась перед іноземним монополістичним капіталом².

Робітничий контроль як прояв творчості народних мас виникав і на інших підприємствах. Наприклад, коли власник млина у Львові капіталіст Аксельбрад покинув своє майно напризволяще, робітники млина організували контроль за збереженням цього майна, а коли під час воєнних дій загорівся сам млин, вони самовіддано, під градом куль погасили пожежу. Було врятовано не тільки цінне устаткування млина, але й інші матеріальні цінності, що вже належали народові (5 вагонів борошна, 180 вагонів жита, 80 вагонів пшениці тощо). Скоро після цього, внаслідок рішучих дій органів робітничого контролю, це підприємство вступило в число діючих³.

Організовано виник робітничий контроль на львівських шкірзаводах фірми «Полонія». За допомогою контрольної комісії робітники вжили потрібних заходів по збереженню устаткування, майна і сировини. За їх безпосереднього участю на заводах було встановлено 8-годинний робочий день, налагоджено техніку безпеки тощо⁴.

Під час воєнних дій на пивному заводі «Бровар» в м. Львові були пошкоджені деякі цехи, комори для зберігання сировини та інші приміщення. Обраний на робітничих зборах комітет взяв на облік усе заводське майно, яке уціліло, організував охорону народного добра, відбудову пошкоджених цехів і домігся пуску заводу на протязі кількох днів⁵. Для постачання робітникам продовольства було організовано кооператив. Робітники, звільнені за участь у страйках, були поновлені на роботі. Адміністрації, яка повернулася на завод, робітничий контроль не дозволив втручатись у життя підприємства. І лише після того, коли адміністрація погодилась вирішувати всі справи виробництва з дозволу робітничого контролю, вона одержала право брати участь у роботі заводу.

Діяльність робітничих контрольних комісій була різносторонньою, про що свідчить багато фактів. Тодішній голова робітничого контролю залізничних майстерень ст. Львів, відомий революційний діяч, пізніше

¹ ЛОДА, ф. Р-221, оп. 2, арк. 19.

² ЛОДА, ф. Р-133, оп. 1, арк. 13.

³ ЛОДА, ф. Р-221, оп. 1, арк. 112.

⁴ ЛОДА, ф. Р-133, оп. 1, арк. 113.

⁵ ЛОДА, ф. Р-133, оп. 1, арк. 19.

депутат Верховної Ради СРСР Василь Садовий розповідав, наприклад, у газеті «Вільна Україна», що робітники львівських залізничних майстерень обрали робітничий комітет у складі 15 чоловік, під керівництвом якого була проведена значна робота по відновленню регулярного руху поїздів. Орган робітничого контролю обмежив діяльність адміністрації майстерень, вжив заходів по поліпшенню матеріального становища робітників, поновив на роботі всіх робітників, звільнених капіталістами за їх революційні переконання чи з мотивів національної дискримінації¹.

Ще більш активним було «втручання в право власності і в буржуазні виробничі відносини»² на інших промислових підприємствах. Робітники львівського заводу «Контакт» прогнали власника-капіталіста Соломона і, обравши на загальних зборах робітничий комітет та робітничу міліцію, встановили свій контроль над виробництвом³. Такий же контроль був здійснений робітничими колективами львівського нафтоперегінного заводу і львівської кондитерської фабрики «Бранка»⁴, на якій працювало 300 робітників.

Поряд з робітничим контролем на підприємствах у поміщицьких маєтках виникали контрольні органи трудового селянства, а також об'єднані робітничо-селянські органи. В різних місцевостях створювались революційні комітети і озброєні загони під назвами «робітничо-селянська гвардія», «робітнича гвардія», які брали під охорону народне майно, розподіляли між бідняками поміщицьку землю, сільськогосподарський реманент.

Так, в маєтку брата митрополита Шептицького графа Льва Шептицького (у селі Прилбичі, Яворівського повіту, Львівського воєводства) обраний громадою комітет сільськогосподарських робітників організував охорону пам'яників старовини, що могли бути вивезені. Тут було збережено багато цінних історичних матеріалів XII—XVIII століть (пергаменти, рукописи, книжки, твори стародавніх майстрів мистецтва тощо)⁵.

У місті Журавно, Жидачівського повіту, Станіславського воєводства, робітничо-селянський комітет взяв на облік усе майно магната Чарториського і теж забезпечив його охорону від розбазарювання. Такий самий облік поміщицького майна здійснили селяни-бідняки села Крехів того ж повіту⁶.

Всі ці факти свідчили про непереможне прагнення трудящих взяти в свої руки законне право контролю за виробництвом і розподілом матеріальних благ. Отже, вже на першому етапі своєї діяльності робітничий контроль був одним з могутніх проявів творчості народних мас, який закономірно підготовляв умови для переходу влади і матеріальних багатств до рук народу.

II

Трудящі Західної України в боротьбі за створення соціалістичних виробничих відносин на визволеній радянськими військами землі поряд з органами робітничо-селянського контролю утворювали тимчасові органи народної влади.

¹ Див. газ. «Вільна Україна» № 8, 3 жовтня 1939 р.; № 11, 6 жовтня 1939 р.

² К. Маркс, Ф. Енгельс. Вибрані твори, т. I, К., Держполітвидав УРСР, 1955, стор. 26.

³ Див. газ. «Вільна Україна» № 11, 6 жовтня 1939 р.

⁴ ЛОДА, ф. Р-221, оп. 2, арк. 53.

⁵ ЛОДА, ф. Р-221, оп. 2, арк. 3.

⁶ Матеріали тимчасового управління м. Жидачів, 1939 р.

Ворожі елементи намагалися гальмувати і зривати роботу цих органів, дискредитувати їх революційні заходи. В окремих випадках їм вдавалося пробратися до складу тих чи інших органів тимчасового народного управління. Так, оунівський агент Карамзін проліз у тимчасове управління м. Львова і весь час гальмував роботу по соціалістичному перетворенню промисловості¹.

На місцях тимчасові управління за допомогою трудящого народу придушували контрреволюційні виступи класового ворога, організовували і спрямовували діяльність органів робітничого контролю через своїх представників, налагоджуючи контроль виробничих колективів над усіма підприємствами й установами, торгівлею і фінансами. Для більш кваліфікованого керівництва всіма галузями господарського й культурного життя в тимчасових управліннях створювались, залежно від характеру економіки міста чи повіту, такі відділи: промисловий, земельний, продовольчий, торговельний, охорони здоров'я, народної освіти, політосвіти, комунального господарства, зв'язку, транспорту.

Революційні органи народної влади — тимчасові управління — у своїй практичній діяльності керувалися ленінськими вказівками про робітничий контроль. До органів робітничого контролю залучались не тільки робітники, але й представники науково-технічної інтелігенції. Згідно з рішенням тимчасових управлінь як органів народної влади, на визволених землях для безперешкодного здійснення контролю на всіх підприємствах, що мали народногосподарське значення, була скасована так звана комерційна таємниця. Промисловці, торговці та інші власники були зобов'язані пред'являти представникам робітничого контролю книги обліку сировини і готової продукції. В разі невиконання цього рішення тимчасових управлінь винні притягались до кримінальної відповідальності.

Тимчасові управління звертались із закликами до всього населення не припиняти роботу на підприємствах, зміцнювати робітничий контроль і запроваджувати його в усіх галузях народного господарства, а також викривати тих осіб, що підвищують ціни на промислові товари і продукти харчування, намагаються сіяти серед населення паніку, вести ворожу розкладницьку роботу та порушувати залізний революційний порядок і спокій у місті².

Представники тимчасових управлінь — комуністи, комсомольці, передові робітники — всіляко підтримували ініціативу мас, зміцнювали діючі органи робітничого контролю і обирали їх на підприємствах, де робітничий контроль ще не був встановлений. Саме це і було основною рисою другого етапу в розвитку робітничого контролю на підприємствах західних областей України. Іншими словами, робітничий контроль як форма класової боротьби за встановлення і зміцнення диктатури пролетаріату підготовляв умови для створення соціалістичного способу виробництва, для заміни старих, капіталістичних виробничих відносин новими, соціалістичними виробничими відносинами, що базуються на суспільній власності на засоби виробництва. Робітничий контроль відіграв, таким чином, велику роль у здійсненні соціалістичних перетворень в містах і селах західних областей УРСР. Велика увага приділялась, зокрема, ліквідації безробіття. Досить сказати, що коли за станом на 1 вересня 1939 р. 139 тис. робітників не мали роботи, то вже на другому

¹ Див. матеріали Львівської обласної прокуратури, 1944 р.

² ЛОДА, ф. Р-221, оп. 1, арк. 53.

етапі діяльності робітничого контролю 94 тис. робітників її одержали. Робітники і службовці відчували поліпшення умов життя і дбали про покращання роботи контрольних органів, сприяли викриттю різних махінацій приватних власників¹.

Так, у Львові були викриті власник палітурні Бек, який, посиляючись на те, що під час воєнних дій розкрадено частину майна, закрив майстерню і почав розпродавати матеріальні цінності², керуючий акційним товариством «Лаокон», який припинив роботу заводу по виготовленню лікувальних приладів і не видав зарплати робітникам³, власник фабрики машин і лиття чавуну «Польна», який відмовився проводити ремонт цехів та устаткування, налагодити техніку безпеки, заготовити сировину⁴.

Здійснення робітничого контролю в промисловості і зв'язане з цим неухильне збільшення продуктів виробництва, що йшли на задоволення матеріальних потреб населення, вимагали значного поліпшення роботи торгівлі. Але й тут робітничий контроль наштовхувався на сильний опір приватних власників. Так, власники торговельної фірми «Фішер і Шлайфер» у Львові і фірми «Агріколя» у Тернополі тривалий час після визволення не хотіли торгувати чесно, контролю не визнавали і продавали дефіцитні товари спекулянтам. Спекуляцією займалися і власники магазинів Кезман Леонтій, Теличок-Лівшиць та інші, які мешкали у м. Львові і не підкорялись робітничому контролю, саботували накази тимчасового управління по налагодженню нормальної роботи торгівлі⁵.

Організуючи роботу торговельних і промислових підприємств, тимчасові управління західних областей Української РСР керувались вказівками В. І. Леніна, який закликав трудящих молодії Радянської Росії:

«Запроваджуйте найсуворіший контроль за виробництвом і обліком продуктів. Арештовуйте і віддавайте до революційного суду народу всякого, хто посміє шкодити народній справі, чи буде така шкода проявлятися в саботуванні (псуванні, гальмуванні, підриві) виробництва, чи в приховуванні запасів хліба і продуктів, чи в затриманні вантажів хліба, чи в розладнанні залізничної, поштової, телеграфної, телефонної діяльності і взагалі в будь-якому опорі великій справі миру, справі передачі землі селянам, справі забезпечення робітничого контролю за виробництвом і розподілом продуктів⁶.

Виходячи з ленінських настанов, тимчасові управління Львова, Дрогобича, Борислава, Станіслава, Луцька, Ровно та інших міст з метою попередження саботажу з боку власників підприємств та магазинів заборонили власникам-капіталістам продавати і закупати засоби виробництва без дозволу робітничого контролю. Згідно з розпорядженням тимчасових управлінь власники підприємств не мали права звільняти робітників або набирати нових, якщо на це не було згоди контрольних органів. Для одержання грошей з банку власникам треба було мати дозвіл робітничого контролю, завірений підписом і печаткою. Тепер всі операції, зв'язані з матеріальними цінностями, проводились з санкції робітничих контрольних органів.

¹ ЛОДА, ф. Р-133, оп. 1, арк. 7.

² ЛОДА, ф. Р-133, оп. 1, арк. 5.

³ ЛОДА, ф. Р-133, оп. 1, арк. 9.

⁴ ЛОДА, ф. Р-133, оп. 1, арк. 10.

⁵ ЛОДА, ф. 221, оп. 2, арк. 1-32.

⁶ В. І. Ленін. Твори, т. 26, стор. 261.

Тимчасові управління багатьох міст західних областей України, зокрема Львова, Луцька, Дрогобича, Станіслава, встановили контроль над діяльністю банків. До рук народної влади перейшли польський банк крайового господарства і банк цукрової промисловості, більшість акцій яких належали іноземному капіталові. Крім цього, органи робітничого контролю розпоряджались такими кредитними установами, як «Центробанк» у Львові, «Українбанк» у Луцьку, Український іпотечний банк з капіталом у 5 млн. злотих, які належали львівському митрополитові Шептицькому і станіславському митрополитові Хомишину.

В 1940 р. у західних областях України понад 100 таких кредитних установ перейшло у розпорядження всього народу¹.

Фабрично-заводські робітничі і контрольні комітети разом з профспілками, що створювалися на підприємствах, вели боротьбу за неухильне зміцнення трудової дисципліни, за підвищення продуктивності праці і нове, комуністичне ставлення до соціалістичної власності, систематично займалися політичним вихованням робітників, дбали про передплату газет, журналів і т. д.

На львівській фабриці арматури і металевих виробів, яка належала акційній спілці «Малопольська», робітничий контроль домогся підвищення зарплати робітникам на 35—90%. Це сприяло поліпшенню матеріального становища робітників, підвищенню їх матеріальної зацікавленості у піднесенні продуктивності праці; випуск продукції фабрики збільшився більш ніж у два рази².

Цінний досвід керівництва промисловістю передавали місцевим робітникам радянські спеціалісти, які були командировані Комуністичною партією і Радянським урядом в західні області України для налагодження економічного життя. Це сприяло посиленню боротьби робітників проти класово-ворожих елементів, неухильному зміцненню нових виробничих відносин, які давали простір для розвитку продуктивних сил.

Вбачаючи у робітничому контролі перехідний ступінь організації всього господарського життя на соціалістичних засадах, В. І. Ленін неодноразово вказував, що без робітничого контролю над виробництвом і розподілом готової продукції соціалістичного способу виробництва організувати не можна. Керуючись ленінськими вказівками, тимчасові управління в містах і селах західних областей УРСР всіляко сприяли активізації органів робітничо-селянського контролю. Вони повсякденно спрямовували діяльність цих органів, підготовляючи умови для створення в західних областях України нових, соціалістичних виробничих відносин, нового економічного ладу соціалістичного суспільства. Отже, на другому етапі розвитку робітничого контролю в західних областях Української РСР було в основному завершено розширення функцій контрольних комісій, які почали втручатися в усі галузі господарського життя. Це, в свою чергу, допомагало робітникам і технічній інтелігенції, відданим робітничій справі, оволодівати навиками керівництва промисловістю.

III

Органи робітничого контролю підготовляли умови для проведення націоналізації середньої та крупної промисловості. Тимчасові управління через контрольні комісії брали на облік усі фабрики, заводи, банки

¹ ЛОДА, ф. Р-221, оп. 2, арк. 19.

² ЛОДА, ф. Р-133, оп. 1, арк. 3.

з їх цінностями, великі домоуправління, кінотеатри, магазини, комунальні підприємства і т. п. Після завершення обліку підприємства, де було два господарі — власник і робітничий контроль, вносились у списки об'єктів, які підлягали націоналізації. У дальшому, після розпуску тимчасових управлінь і обрання Рад депутатів трудящих, ця робота проводилась на підставі постанов обласних, районних та міських Рад депутатів трудящих. Для проведення націоналізації виконкоми одержували два звіти: один — від власника підприємства, а другий — від органу робітничого контролю.

Саме передачею в руки органів народної влади підприємств, що належали приватновласницькому капіталу і підлягали націоналізації, характеризується третій, завершальний етап розвитку і діяльності робітничого контролю.

Націоналізація підприємств у західних областях України здійснювалась згідно з волею народу. 26 жовтня 1939 р. у Львові в театрі опери та балету урочисто відкрились Народні Збори Західної України. В порядку денному Народних Зборів, одноголосно затверджене депутатами, окремо стояли питання про конфіскацію земель поміщиків, монастирів і великих державних чиновників та про націоналізацію банків і крупної промисловості Західної України.

27 жовтня 1939 р. Народні Збори одноголосно затвердили історичну декларацію про встановлення Радянської влади в Західній Україні та клопотання до Президії Верховної Ради УРСР про включення Західної України до складу СРСР з воз'єднанням її з Українською Радянською Соціалістичною Республікою. Наступного дня народні депутати так само одноголосно прийняли декларацію про конфіскацію крупних земельоводін з їх живим і мертвим інвентарем та присадибними будівлями (питання про землі осадників було передане на вирішення селянських комітетів), а також декларацію про націоналізацію банків та крупної промисловості. В останній декларації, зокрема, говорилося:

«З метою нещадного подавлення експлуататорів і знищення всякої експлуатації людини людиною, виявляючи одностайну волю всього народу Західної України, ідучи за прикладом Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Українські Народні Збори проголошують націоналізацію банків і великої промисловості на Західній Україні. Віднині всі цінності банків, всі великі фабрики, заводи, всі копальні та залізниці оголошуються всенародним добром, тобто державною власністю. Українські Народні Збори, проголошуючи націоналізацію банків та великої промисловості Західної України, закликають всіх трудящих до залізної революційної дисципліни, до пильної охорони всенародного добра — державної власності, закликають зміцнювати нашу перемогу, кувати наше щастя»¹.

Після історичного рішення Народних Зборів органи народної влади разом з фабрично-заводськими комітетами та органами робітничого контролю під керівництвом КП(б)У почали здійснювати націоналізацію капіталістичних підприємств. У першу чергу націоналізувались об'єкти, які належали іноземним фірмам, і підприємства, власники яких, боячись розплати за свої злочини, втекли до фашистської Німеччини, а уже після цього — майно польських, українських, єврейських та німецьких капіталістів. Ча-

¹ Газ. «Комуніст» № 249, 29 жовтня 1939 р.

стина об'єктів крупної буржуазії, як уже згадувалось вище, була націоналізована ще на другому етапі діяльності робітничого контролю за рішенням революційних органів народної влади — тимчасових управлінь. За вказівкою і при безпосередній участі тимчасових управлінь органи робітничого контролю провели значну роботу по обліку об'єктів, які мали перейти у власність держави. У тісному контакті представників робітничого контролю і виконкомів було націоналізовано бетонний завод, паперову фабрику, цегельні та спиртові заводи і ряд інших середніх і великих підприємств у місті Жидачеві, Дрогобицької області¹.

У промислових містах Дрогобич, Борислав, Стрий, Дашава націоналізація розпочалась на початку грудня 1939 року. Націоналізації підлягали нафтові промисли, копальні, цегельні заводи, деревообробні підприємства та інші об'єкти, що мали загальнонародне значення. Зокрема, тут було націоналізовано майно іноземних компаній «Стандарт-ойл», «Вакуум-ойл», «Франс де Петроль Малопольща», Галицько-карпатського нафтового акціонерного товариства тощо².

На Львівщині питання про націоналізацію підприємств обговорювалось на робітничих зборах. Представники робітничого контролю роз'яснювали робітникам історичне значення рішення Українських Народних Зборів. Характерно, що учасники робітничих зборів брали на себе підвищені соціалістичні зобов'язання по збільшенню випуску продукції і одночасно схвалювали всі рішення Народних Зборів. Після обговорення цих рішень на Львівщині розгорнулась націоналізація крупного приватновласницького капіталу в усіх містах області. В цій роботі активну участь брали органи робітничого контролю. Про її успіх свідчить, зокрема, те, що протягом десяти днів лише у Львові було націоналізовано близько 150 капіталістичних підприємств, серед них — бетонний і суперфосфатний заводи, деревообробна фабрика, завод металевих виробів Філіповича, пекарня Табачинського, миловарня Ігнатовича, друкарня Івана Бучковського, інші міські пекарні, друкарні, великі домоуправління, спиртові заводи, а також транспорт, банки і ряд інших об'єктів³.

З перших днів визволення трудящі західних областей УРСР одержували повсякденну допомогу з боку Комуністичної партії, Радянського уряду і всіх народів Радянського Союзу. Це сприяло успішному завершенню націоналізації приватновласницького капіталу, що, в свою чергу, остаточно підірвало економічні основи експлуататорських класів і підготувало умови для успішного розвитку промисловості західних областей України.

Одночасно з націоналізацією промисловості в західних областях Української РСР було висунуто на роботу директорами підприємств і їх заступниками двісті робітників, які пройшли школу робітничого контролю і мали досвід боротьби за створення основ радянської економіки⁴.

За даними тимчасових управлінь західних областей Української РСР, за шість місяців 1940 р. у Львівській області було націоналізовано 963 підприємства, в Ровенській — 465, у Волинській — 390, у Тернопіль-

¹ Матеріали тимчасового управління Дрогобицької області, спр. 17, арк. 3, 1940 р.

² ЛОДА, ф. Р-221, оп. 2, арк. 111.

³ ЛОДА, ф. Р-221, оп. 2, арк. 12.

⁴ Архів Львівського обкому КП України, ф. 9, оп. 1, од. зб. 10, арк. 107.

ській — 251, у Дрогобицькій — 300, в Станіславській — 250¹, у Чернівецькій — 230 підприємств².

Усього в західних областях УРСР за цей період було націоналізовано 2869 великих і середніх підприємств.

Націоналізацією капіталістичних підприємств в західних областях України завершується третій етап діяльності органів робітничого контролю, які у значній мірі сприяли перетворенню власності експлуататорських класів у всенародне добро — в державну соціалістичну власність. Соціалістична націоналізація, підготовлена і проведена при активній участі робітничих контрольних органів, усунула основну суперечність капіталізму — суперечність між суспільним характером виробництва і приватнокапіталістичною формою привласнення. Разом з тим націоналізація середньої і крупної промисловості підірвала економічні основи буржуазії і створила сприятливі умови для соціалістичних перетворень і побудови соціалізму в західних областях Української РСР.

* * *

Робітничий контроль у західних областях України був явищем, викликаним до життя об'єктивною суспільною необхідністю. Треба було перемогти буржуазію, створивши вищу, соціалістичну форму організації праці, налагодити господарство на визволених землях так, щоб викинути за борт старий, капіталістичний спосіб господарства з його стихійними лихами і анархією і дати робітничому класові проявити себе як силу, здатну управляти господарством, перевиховувати дрібнобуржуазні верстви в напрямку, що забезпечує організацію соціалістичного виробництва, яке не знає ні криз, ні безробіття. І цю велику роботу разом з органами народної влади чесно виконували органи робітничого контролю. Робітничий клас використав закон відповідності виробничих відносин характерові продуктивних сил для створення нових, соціалістичних виробничих відносин у західних областях Української РСР.

Органи робітничого контролю були результатом творчості самих народних мас в їх боротьбі за Радянську владу. Пізніше, у зв'язку з успішним завершенням поставлених перед ними завдань, вони згортали свою роботу, передаючи всі свої функції радянським виконавчим і контрольним організаціям.

Органи робітничого контролю відіграли велику роль в успішному вирішенні завдань соціалістичного будівництва. Вони зберегли продуктивні сили від зазіхань антинародних, контрреволюційних сил, від внутрішніх та іноземних агентів імперіалізму, сприяли створенню соціалістичного укладу в промисловості.

Велика заслуга у створенні в західних областях України соціалістичного укладу і соціалістичних виробничих відносин належить Комуністичній партії і органам Радянської влади, які спрямовували по правильному шляху роботу робітничих контрольних комісій.

Органи робітничого контролю, розвиваючи свою діяльність, використовували досвід, набутий органами робітничого контролю в Росії та на Україні в період Великої Жовтневої соціалістичної революції. Цей досвід використовувався також в країнах народної демократії Європи і Азії, де з успіхом діяли органи робітничого контролю, які при участі широких

¹ ЛОДА, ф. Р-221, оп. 2, арк. 3—18.

² Архів Чернівецького обкому КП України, ф. 1, оп. 1-1, од. зб. 83, арк. 10.

трудящих мас активно втручалися в право буржуазної власності, сприяли успішному будівництву соціалізму. Органи робітничого контролю наочно показали, що робітничий клас може взяти виробництво в свої руки і управляти ним. І в цьому їх історичне значення.

Досвід і практика діяльності органів робітничого контролю в нашій країні та в країнах народної демократії є прикладом успішного будівництва соціалізму для пролетарів усіх країн в їх боротьбі за ліквідацію капіталізму і створення нових, соціалістичних відносин.
